

بررسی رفتار اطلاع‌جویی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی در تدوین پایان‌نامه

یزدان منصوریان: دانشیار دانشگاه خوارزمی

محمود سنگری: دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه خوارزمی msangary@gmail.com

چکیده

دریافت: ۹۴/۰۹/۲۷

ویرایش: ۹۴/۱۱/۲۴

پذیرش: ۹۴/۱۲/۱۱

زمینه و هدف: امروزه اینترنت و پایگاه‌های اطلاعاتی نقش مهمی را در رفتار اطلاع‌جویی افراد، خصوصاً دانشجویان تحصیلات تکمیلی ایفا می‌نمایند. کاربرانی که برای نوشتن پایان‌نامه خود از اینترنت و پایگاه‌های اطلاعاتی استفاده می‌نمایند، ممکن است همانند کاربرانی که اطلاعات را تنها در کتابخانه جست و جو می‌نمایند، رفتار نکنند و تفاوت‌های زیادی بین این دو دسته وجود داشته باشد. پژوهش حاضر به بررسی رفتار اطلاع‌جویی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی است که در حال نوشتن پایان‌نامه می‌باشند، می‌پردازد.

روش: این پژوهش به صورت کمی و کیفی انجام شده است. داده‌های کمی با استفاده از پرسش‌نامه رفتار اطلاع‌جویی گردآوری و با استفاده از آمار تحلیلی (آزمون t و آزمون فریدمن) در معرض تحلیل قرار گرفت. و در تحلیل داده‌های کیفی نیز با روش تحلیل مضمون و مصاحبه نیمه ساختاریافته انجام گرفته است. جامعه آماری شامل ۱۰۰ نفر (۵۰ دانشجوی مرد و ۵۰ دانشجوی زن) انتخاب شدند.

یافته‌ها: نتایج در بررسی آزمون تی برای گروه‌های دختر و پسر نشان داد که تفاوت معناداری در هیچ‌کدام از ابعاد رفتار اطلاع‌جویی بین پسران و دختران وجود ندارد. نتایج آزمون فریدمن تفاوت در میانگین رتبه‌ها در ابعاد رفتار اطلاع‌جویی دانشجویان را نشان داد. با توجه به نتایج به دست آمده از این آزمون، به ترتیب: تأیید دانش پیشین، قضاوت ربط، خلق اندیشه نوین، زمان و تلاش برای جستجوی اطلاعات دارای بیشترین امتیاز تا کمترین امتیاز می‌باشند. نتایج تحلیل کیفی نشان داد که: بیشترین مشکلات دانشجویان مضامینی همچون استفاده از جستجوی مشارکتی و رفتار مشارکتی، دشواری در یافتن اطلاعات مرتبط، محدودیت زبانی منابع، تعدد اهداف، محدودیت شکلی منابع، ناآشنایی با منابع تخصصی، فقدان مهارت‌های سواد اطلاعاتی و صرف زمان زیاد جهت جستجو و به بیانی دیگر استمرار در جستجو از مشکلات دانشجویان می‌باشد.

نتیجه‌گیری: یافته‌های این پژوهش نشان داد که دانشجویان تحصیلات تکمیلی نه تنها مهارت‌های لازم را در استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی ندارند؛ بلکه با این پایگاه‌ها آشنایی کمی دارند؛ که این امر ناکارآمدی آنها در اطلاع‌جویی و ضعف سواد اطلاعاتی آنها را نشان می‌دهد. از این رو، موانع موجود در راه آشنایی و استفاده از پایگاه‌ها و مهارت‌آموزی برای جستجوی هدفمند ضرورت دارد.

کلیدواژه‌ها: رفتار اطلاع‌جویی، دانشگاه خوارزمی، دانشجویان تحصیلات تکمیلی

مقدمه

"همزمان با افزایش تولیدات علمی در رشته‌های مختلف و گسترش منابع اینترنتی، نیاز افراد به اصول مهارت‌های جستجو و بازیابی اطلاعات بیش از پیش احساس شده و بررسی رفتار اطلاع‌جویی کاربران در خصوص چگونگی استفاده از این منابع اطلاعاتی، در راستای شناسایی مشکلات و تحقق اهداف آنان امری ضروری محسوب می‌شود" (پشوتنی‌زاده، منصور، ۱۳۸۷).

امروزه اینترنت و پایگاه‌های اطلاعاتی نقش مهمی را در رفتار اطلاع‌جویی افراد، خصوصاً دانشجویان تحصیلات تکمیلی ایفا می‌نمایند. کاربرانی که برای نوشتن پایان‌نامه خود از اینترنت و پایگاه‌های اطلاعاتی استفاده می‌نمایند، ممکن است همانند کاربرانی که اطلاعات را تنها در کتابخانه جست و جو می‌نمایند، رفتار نکنند و تفاوت‌های زیادی بین

"برای دستیابی به سطح قابل قبولی از شناخت و درک پدیده‌ها، به اطلاعات نیاز است و «اطلاع‌جویی»، همواره به عنوان یکی از بنیادی‌ترین نیازهای بشر برای توسعه و پیشرفت مطرح بوده است" (کوشا، ۱۳۸۱).

منظور از رفتار اطلاع‌جویی، کلیه کنش‌های احساسی و رفتار کاربران منابع اطلاعاتی می‌باشد که در صدد تأمین نیازهای اطلاعاتی خود می‌باشند. بیشترین زمانی که دانشجویان تحصیلات تکمیلی با پایگاه‌های اطلاعاتی و شیوه‌های جستجو آشنا می‌شوند، زمانی است که در مرحله نوشتن پایان‌نامه و انتخاب موضوع می‌باشند.

بررسی رفتار اطلاع‌جویی انسان‌ها از مدت‌های پیش مورد توجه پژوهشگران و محققان حوزه اطلاع‌رسانی بوده است.

این دو دسته وجود داشته باشد.

"وجود شبکه‌های ارتباطی گسترده چون اینترنت، روش‌های جستجو را متحول ساخته و این امکان را برای پژوهشگران و محققان و خصوصاً دانشجویان تحصیلات تکمیلی فراهم کرده تا بدون حضور فیزیکی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی، اقدام به رفع نیازهای اطلاعاتی خود از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته نمایند. رشد فزاینده جهانی شدن تولید دانش از یک سو و نیاز محققان به دریافت اطلاعات دقیق و روزآمد از سوی دیگر، موجب افزایش روش‌های جدید اطلاع‌رسانی شده است" (درزی، ۱۳۹۰).

در این راستا مشخص نیست که دانشجویان تحصیلات تکمیلی در زمان نوشتن پایان‌نامه خود از چه روش‌هایی برای به دست آوردن منابع اطلاعاتی استفاده می‌نمایند و اینکه آیا بین دانشجویان دختر و پسر تفاوتی در این زمینه وجود دارد یا خیر. و علی‌رغم اینکه مطالعات گسترده‌ای در زمینه رفتار اطلاع‌جویی در بین دانشجویان در ایران انجام گرفته است، اما در این پژوهش‌ها به صورت عمیق و مصاحبه و روش‌های کیفی کمتر به این امر پرداخته‌اند، و از این حیث این پژوهش می‌تواند با پژوهش‌های دیگر متفاوت باشد.

هدف اصلی این پژوهش بررسی رفتار دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی می‌باشد که پیشنهاد تحقیق آن‌ها مورد پذیرش گروه و دانشکده قرار گرفته و در حال نوشتن پایان‌نامه خود می‌باشند.

پیشینه پژوهش

با وجود تحقیقات وسیعی که در رابطه رفتار اطلاع‌جویی به ویژه در داخل و خارج از کشور صورت گرفته، پژوهشی که تنها بر روی کاربران و دانشجویانی که پیشنهاد آنها در شورای دانشکده تأیید شده باشد و در حال نوشتن پایان‌نامه باشد، به جز چند مورد که در ادامه به بیان آنها می‌پردازیم، پژوهشی دیگر ردیابی نشد. البته این پژوهش‌ها نیز براساس نحوه جستجوی پژوهش‌گران براساس مدل کولثاو^۱ گزارش شده است.

نارمنجی و نوکاریزی (۱۳۸۹) در پژوهشی به بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های بیرجند و فردوسی که در حال نوشتن پایان‌نامه بودند، پرداختند، روش پژوهش پیمایشی و ابزار گردآوری داده‌ها نیز پرسش‌نامه و مصاحبه بود. نتایج نشان داد که دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های بیرجند و فردوسی در فرآیند

نوشتن پایان‌نامه همان مراحل ذکر شده در الگوی کولثاو را با تفاوت‌های جزئی طی کرده بودند. بین دانشجویان دختر و پسر نیز تفاوت معناداری دیده نشده بود.

عابدی و همکارانش (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان مقایسه رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه علوم پزشکی اصفهان و دانشگاه اصفهان در تدوین پایان‌نامه پرداختند، روش پژوهش، پیمایشی و ابزار گردآوری نیز پرسشنامه بیان شده است. جامعه آماری این پژوهش کلیه دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه اصفهان و علوم پزشکی بودند، و هدف از آن بررسی تفاوت‌های دانشجویان دو دانشگاه در تدوین پایان‌نامه براساس الگوی کولثاو بود. نتایج نشان داد که دانشجویان دو دانشگاه مراحل الگوی کولثاو را با تفاوت‌های عمده‌ای انجام داده بودند و فقط دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی در چند مرحله از ترتیب مراحل این الگو تبعیت کرده بودند.

هینستورم^۲ (۲۰۰۰) در پژوهشی شامل ۵۰۰ نفر از دانشجویانی که در حال نوشتن پایان‌نامه بودند و به صورت تصادفی انتخاب شده بودند، به بررسی تأثیر شخصیت و رویکردهای یادگیری بر رفتار اطلاع‌جویی دانشجویان پرداخت. هدف اصلی پژوهش، تعیین چگونگی تأثیر پنج عاملی شخصیت و رویکردهای یادگیری بر رفتار اطلاع‌جویی گزارش شد. نتایج نشان داد که دو عامل رویکرد راهبردی به فراگیری و شخصیت با رفتار اطلاع‌جویی هم‌بستگی دارند.

سؤالات پژوهش

۱. آیا تفاوتی بین دانشجویان دختر و پسر از نظر رفتار اطلاع‌جویی وجود دارد؟
۲. رتبه‌بندی ابعاد رفتار اطلاع‌جویی در بین دانشجویان چگونه است؟
۳. مشکلات و نقاط قوت دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی در رسیدن به منابع مورد نظر خود کدامند؟

روش

این پژوهش به شکل کمی و کیفی انجام شد. ویژگی‌های کمی از طریق آزمون t مستقل و آزمون فریدمن مورد تحلیل قرار گرفت. آزمون t گروه‌های مستقل برای بررسی تمایز در بین دو گروه دختران و پسران در رفتار اطلاع‌جویی مورد استفاده قرار گرفت. از دیگر آزمون‌هایی که برای تحلیل

2. Heinstrom

1. Kuhlthau

پژوهش برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه که به صورت سؤالات بسته پاسخ طراحی شده، استفاده شد. و پیش از شروع پاسخگویی به پرسش‌ها، تعریف روشنی از هدف پژوهشگر در مورد انجام تحقیق به پاسخگویان ارائه گردید. با توجه به اینکه تعداد دقیق دانشجویانی که طرح پیشنهادی آنها به تصویب گروه و دانشکده رسیده بود مشخص نبود و آمار ثابت و دقیقی از تعداد کل دانشجویان از سوی آموزش دانشگاه اعلام نشد، تعداد ۱۰۰ پرسشنامه در محل خوابگاه‌های دانشجویی دانشگاه خوارزمی در بین دانشجویان کارشناسی ارشد غیر بومی در سال تحصیلی ۹۳-۹۴ که طرح پیشنهادی آنها تأیید شده بود، توزیع گردید که از این تعداد به طور کامل تمامی پرسشنامه‌ها برگردانده شد و همگی در تحلیل‌های آماری مورد استفاده قرار گرفتند. نحوه توزیع پرسشنامه‌ها هم به این گونه بود که، به اتاق‌های تک تک دانشجویان رفته و از آنها سؤال شد که آیا طرح پیشنهادی شما مورد تأیید دانشکده و گروه قرار گرفته است یا خیر و در صورت مثبت بودن، پرسشنامه در اختیار آنها قرار می‌گرفت. علت انتخاب نکردن دانشجویان بومی و نمونه بیشتر نیز این بود که، اکثر دانشجویان پس از تصویب طرح پیشنهادی و داشتن واحدهای درسی دیگر در محل دانشگاه حاضر نمی‌شوند و بیشتر به انجام پژوهش خود می‌پردازند.

داده‌های پژوهش حاضر در دو بخش آمار توصیفی (فروانی و درصد)، و آمار استنباطی (آزمون تی برای گروه‌های مستقل و آزمون فریدمن) و تحلیل مضمون (در بخش تحلیل کیفی) مورد تحلیل قرار گرفت. در جهت پاسخ به سؤالات شماره ۱ و ۲ که به تفاوت بین دانشجویان دختر و پسر از نظر رفتار اطلاع‌جویی و رتبه‌بندی ابعاد رفتار اطلاع‌جویی در بین دانشجویان می‌پردازد از آزمون تی و آزمون فریدمن استفاده شد و در پاسخ سؤال شماره ۳ که به بررسی مشکلات و نقاط قوت دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی در رسیدن به منابع مورد نظر آنها می‌پردازد، از روش تحلیل مضمون استفاده شد.

متغیر وابسته: رفتار اطلاع‌جویی، متغیر مستقل: جنسیت و دانشکده

پرسشنامه رفتار اطلاع‌جویی

پرسشنامه رفتار اطلاع‌جویی، بر پایه پرسشنامه تعریف هینستورم (۲۰۰۰) از رفتار اطلاع‌جویی با تغییرات اندکی در تعداد گویه‌های آن می‌باشد. این پرسشنامه دارای ۲۳ گویه و ۵ خرده مقیاس است که نحوه نمره‌گذاری متغیرها را در جدول زیر ملاحظه می‌کنید.

داده‌ها در این پژوهش استفاده شده، آزمون فریدمن می‌باشد، آزمون فریدمن با رتبه‌بندی میانگین‌ها تفاوت بین رتبه‌ها را نشان می‌دهد (هویدا، ۱۳۸۷).

در روش کیفی نیز از مصاحبه نیمه‌ساختار یافته^۳ و به شکل حضوری جهت گردآوری داده‌ها استفاده شد و مصاحبه‌ها ضبط گردید. مدت مصاحبه با توجه به میزان تمایل به پاسخ‌دهی آزمودنی‌ها از ۶۰ تا ۷۵ دقیقه بود. بعد از اتمام هر مصاحبه، فایل‌های ضبط شده صوتی و یادداشت‌های محقق حین مصاحبه، در فایل‌های جداگانه با استفاده از نرم‌افزار ورد تبدیل به فایل‌های متنی شد و تحلیل داده‌ها انجام گرفت. تحلیل داده‌ها نیز به روش تحلیل مضمون انجام گرفت. سؤالات مصاحبه بیشتر به بررسی مشکلات دانشجویان در نحوه رسیدن به منابع، نحوه انتخاب موضوع، جستجوی پیشینه، مدت زمان صرف زمان در رسیدن به منابع بود.

"تحلیل مضمون، روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش، فرآیندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند. به طور کلی، تحلیل مضمون روشی است برای دیدن متن، برداشت و درک مناسب از اطلاعات ظاهراً نامرتب، مشاهده نظام‌مند شخص، تعامل، گروه، موقعیت، سازمان و فرهنگ" (بران و کلارک^۴، ۲۰۰۶، به نقل از جعفری و همکاران، ۱۳۹۰).

جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه دانشجویان (دختر و پسر) کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه خوارزمی که در حال نوشتن پایان نامه می‌باشند و پروپوزال آنها تصویب شده را تشکیل می‌دهند. با توجه به اینکه گروهی از این دانشجویان در دانشگاه حضور فعالی نداشتند نمونه مورد بررسی در این پژوهش در دسترس و هدفمند انتخاب شد. که تعداد آنها ۱۰۰ نفر انتخاب شدند (۵۰ دانشجوی دختر و ۵۰ دانشجوی پسر) که از ۱۰ دانشجو هم مصاحبه انجام شد. ابزار گردآوری در این پژوهش پرسشنامه بر پایه پرسشنامه مبتنی بر تعریف هینستورم (۲۰۰۰) از رفتار اطلاع‌جویی است. این پرسشنامه قبلاً هنجاریابی شده است و داخل ایران نیز در پژوهش (قاسمی و سنگری، ۱۳۹۲) مورد استفاده قرار گرفت. روایی محتوایی ابزار مورد استفاده در این پژوهش (پرسشنامه رفتار اطلاع‌جویی) با استناد به قضاوت اساتید رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی تأمین گردیده است، که پس از انجام اصلاحات و تأیید ایشان به اجرای نهایی درآمد. در این

3. semi-structured interview

4. Braun & Clarke

در بررسی که بر روی نمونه پژوهش انجام شد، ضریب آلفای کرونباخ برای هر یک از خرده مقیاس‌های قضاوت ربط

جدول ۱. توصیف نمره گذاری متغیر رفتار اطلاع‌جویی.

ردیف	سوالات	نوع مقیاس
۱	۳، ۴، ۵، ۸، ۷	قضاوت ربط
۲	۶، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲	تأیید دانش پیشین
۳	۱، ۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵	خلق اندیشه‌های نوین
۴	۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹	زمان
۵	۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳	تلاش برای جستجوی اطلاعات

اطلاع‌جویی در دانشجویان دختر و پسر را نشان می‌دهد، نتایج حاکی از آن است که تفاوت معناداری در هیچ‌کدام از ابعاد رفتار اطلاع‌جویی بین پسرها و دخترها وجود ندارد. تفاوت در میانگین‌های بدست آمده کمتر از یک واحد می‌باشد و در متغیرهای تلاش برای جستجوی اطلاعات و خلق اندیشه نوین این تفاوت‌های غیر معنادار به نفع گروه دخترها (میانگین دخترها بیشتر از پسرها می‌باشد) و در دیگر متغیرها (زمان، قضاوت ربط، تأیید دانش پیشین) به نفع گروه پسرها می‌باشد.

۰/۶۳، تأیید دانش پیشین ۰/۷۴، خلق اندیشه‌های نوین ۰/۷۵، زمان ۰/۷۴، و تلاش برای جستجوی اطلاعات ۰/۶۸ را به دست آوردند.

یافته‌ها

با توجه به سؤال اول این تحقیق که آیا تفاوتی بین رفتار اطلاع‌جویی دانشجویان دختر و پسر وجود دارد یا خیر، از آزمون t استفاده شد که نتایج آن در جدول شماره دو ارائه شده است.

جدول شماره ۲ مقادیر آزمون t در میان ابعاد رفتار

برای پاسخ به سؤال دوم تحقیق، که رتبه‌بندی ابعاد رفتار اطلاع‌جویی در بین دانشجویان چگونه است؟ از آزمون فریدمن استفاده کرده‌ایم. این آزمون که به آزمون تحلیل واریانس دو طرفه نیز معروف است، برای رتبه‌بندی هم استفاده می‌گردد. نتایج حاصل از آزمون رتبه‌بندی فریدمن در خصوص تعیین رتبه‌بندی ابعاد رفتار اطلاع‌جویی در بین دانشجویان نشان داد که مقدار کای اسکور (۲۷۹/۶) با درجه آزادی ۴ در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ معنادار می‌باشد که نشان دهنده تفاوت در میانگین رتبه‌ها در ابعاد رفتار اطلاع‌جویی دانشجویان است و با توجه به نتایج به دست آمده به ترتیب:

جدول ۲. نتایج آزمون t مستقل.

ردیف	ابعاد رفتار اطلاع‌جویی	جنسیت	تعداد	میانگین	تفاوت میانگین‌ها	انحراف معیار	مقدار t
۱	قضاوت ربط	مرد	۵۰	۱۸/۵۴	۰/۳۶	۲/۴	۰/۷۵۷*
		زن	۵۰	۱۸/۱۸		۲/۳	
۲	تأیید دانش پیشین	مرد	۵۰	۱۸/۹۴	۰/۷۲	۲/۳	۱/۴۹
		زن	۵۰	۱۸/۲۲		۲/۴	
۳	خلق اندیشه نوین	مرد	۵۰	۱۷/۵۶	۰/۰۲	۲/۱	-۰/۴۳
		زن	۵۰	۱۷/۵۸		۲/۵	
۴	زمان	مرد	۵۰	۱۳/۱۸	۰/۰۸	۲	-۰/۱۸
		زن	۵۰	۱۳/۱۰		۲/۲	
۵	تلاش برای جستجوی اطلاعات	مرد	۵۰	۱۱/۸۴	۰/۷۴	۲/۵	-۱/۵۸
		زن	۵۰	۱۲/۵۸		۲	

*df=۹۸

جدول ۳. نتایج آزمون فریدمن.

ردیف	ابعاد رفتار اطلاع‌جویی	میانگین	انحراف معیار	کمترین	بیشترین	رتبه‌ها
۱	قضاوت ربط	۱۸/۳۶	۲/۳	۱۱	۲۳	۴/۰۱
۲	تأیید دانش پیشین	۱۸/۵۸	۲/۴	۱۱	۲۳	۴/۱۴
۳	خلق اندیشه نوین	۱۷/۵۷	۲/۳	۱۲	۲۳	۳/۶
۴	زمان	۱۳/۱۴	۲/۱	۸	۱۹	۱/۷
۵	تلاش برای جستجوی اطلاعات	۱۲/۲۱	۲/۳	۶	۱۹	۱/۵

جدول ۴. نتیجه اصلی آزمون.

نتیجه اصلی آزمون	
تعداد	۱۰۰
کای اسکور	۲۷۹/۶
درجه آزادی	۴
سطح معناداری آزمون	۰/۰۵

ناآشنایی با منابع تخصصی، فقدان مهارت‌های سواد اطلاعاتی و صرف زیاد زمان صرف شده جهت جستجو و به بیانی دیگر استمرار در جستجو از مشکلات دانشجویان می‌باشد.

نتایج و تحلیل‌های بدست آمده از جدول شماره ۶ نشان می‌دهد که مضامینی همچون تازگی و روزآمدی، یافتن ایده‌های نو و تسلط به موضوع پایان‌نامه و تهیه نقشه جستجو، شناخت متخصصان حوزه تخصصی و شناخت جستجو از ویژگی‌های مثبت فردی در رفتار اطلاع‌جویی دانشجویان تحصیلات تکمیلی می‌باشد.

نتیجه‌گیری

این پژوهش، ویژگی‌های رفتار اطلاع‌جویی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی که در حال نوشتن پایان‌نامه بودند و موضوع پیشنهاد آن‌ها در شورای دانشکده تأیید شده بود را مورد بررسی قرار داد. تحلیل داده‌ها به دو صورت کمی و کیفی انجام گرفت. نتایج تحلیل داده‌های

تأیید دانش پیشین، قضاوت ربط، خلق اندیشه نوین، زمان و تلاش برای جستجوی اطلاعات دارای بیشترین امتیاز تا کمترین امتیاز می‌باشند.

مصاحبه نیمه ساختاریافته با ۱۰ دانشجو انجام شد. سؤالات بیشتر بر مبنای، همان سؤالات پرسشنامه و با فن روایت تفصیلی انجام گرفت. پس از گفتگو و ضبط آن‌ها، مضامین و مؤلفه‌ها از دل گفتگوها خارج و تحلیل شدند. و همانطور که قبلاً نیز اشاره کردیم، سؤالات مصاحبه بیشتر به بررسی مشکلات دانشجویان در نحوه رسیدن به منابع، نحوه انتخاب موضوع، جستجوی پیشینه، مدت زمان صرف زمان در رسیدن به منابع بود.

نتایج بدست آمده در جداول شماره ۵ و ۶ بیان شده است. نتایج و تحلیل‌های بدست آمده از جدول شماره ۵، نشان می‌دهد که مضامینی همچون استفاده از جستجوی مشارکتی و رفتار مشارکتی، دشواری در یافتن اطلاعات مرتبط، محدودیت زبانی منابع، تعدد اهداف، محدودیت شکلی منابع،

جدول ۵. عوامل منفی و مشکلات ویژگی‌های فردی در رفتار اطلاع‌جویی.

ردیف	کدهای مشاهده شده	مضامین
۱	در نوشتن پیشینه از پایان‌نامه سایر دانشگاه‌ها استفاده کردم، به دلیل عدم دسترسی به پایگاه‌های اطلاعاتی، دوستانم این کار را برایم انجام دادند	جستجوی مشارکتی، رفتار مشارکتی
۲	جستجو برای یافتن مطالب مناسب کارم بسیار سخت بود،	دشواری در یافتن اطلاعات مرتبط
۳	در پیدا کردن مطالب فارسی مشکل دارم و نتایج جستجو به سرانجام نرسید	محدودیت زبانی منابع
۴	در کنار پایان‌نامه برای مقالات دیگر و موضوعات نزدیک به کارم جستجو می‌کنم	تعدد اهداف
۵	فقط از پایگاه‌های اطلاعاتی استفاده می‌کنم و شناختی از مجلات تخصصی ندارم	محدودیت شکلی منابع، ناآشنایی با منابع تخصصی
۶	با تکنیک‌های جستجو آشنا نیستم و در همان ابتدا به مطالب مورد نظر نمی‌رسم	فقدان مهارت‌های سواد اطلاعاتی
۷	هر روز چندین ساعت به جستجو می‌پردازم و گاهی اوقات از جستجو دست می‌کشم	استمرار جستجو، اختصاص زمان
۸	بر اینترنت و پایگاه‌های اطلاعاتی تکیه ندارم و بیشتر کتابهای لاتین مطالعه می‌کنم	تأکید بر منابع چاپی

جدول ۶. عوامل مثبت و ویژگی‌های فردی در رفتار اطلاع‌جویی.

ردیف	کدهای مشاهده شده	مضامین
۱	دنیال موضوعی بودم که به روز و نو باشد، جدید باشد و کمتر کار شده باشد	تازگی و روزآمدی
۲	بررسی ویژگی‌های فرهنگ سازمانی را در مقالات متعدد مطالعه کردم، علاقه‌مند به موضوع شدم، به دنبال انتخاب موضوع بودم، با استادم مشورت کردم و او چند موضوع پیشنهاد داد، یکی را انتخاب کردم	انتخاب موضوع
۳	در زمان نوشتن، ایده‌های جدیدی پیدا کردم، ایده‌ها را کنار گذاشتم که بعد از اتمام کار پایان‌نامه به سراغ آنها بروم	یافتن ایده‌های نو
۴	بیشتر به موضوع پایان‌نامه و موضوعات پیرامون و وابسته به آن می‌گردم	همزمانی و تسلط به موضوع
۵	از طریق فرایوندها با استادان مختلفی در حوزه کاری خودم آشنا شدم	آشنایی با متخصصان حوزه تخصصی
۶	آنچه می‌خواهم جستجو کنم، ابتدا روی کاغذ می‌نویسم و سپس به سراغ پایگاه‌های اطلاعاتی می‌روم	تهیه نقشه جستجو
۷	پایگاه‌های اطلاعاتی فارسی را شناخت دارم	شناخت جستجو

کمی که با استفاده از دو روش (آزمون تی و فریدمن) انجام شد. در بررسی آزمون تی برای گروه‌های دختر و پسر نشان داد که تفاوت معناداری در هیچ‌کدام از ابعاد رفتار اطلاع‌جویی بین پسرها و دخترها وجود ندارد.

با توجه به نتایج به دست آمده از آزمون فریدمن، به ترتیب: تأیید دانش پیشین، قضاوت ربط، خلق اندیشه نوین، زمان و تلاش برای جستجوی اطلاعات دارای بیشترین امتیاز تا کمترین امتیاز می‌باشند.

با توجه به نتایج بدست آمده در این پژوهش و با مقایسه پژوهش‌هایی که در پیشینه ذکر شد، دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه خوارزمی از هیچ روش نظامند و متناسب با الگوهای رفتار اطلاع‌یابی استفاده نمی‌کردند.

در تحلیل داده‌های کیفی که از روش تحلیل مضمون استفاده شد، نشان داد از آنجا که اکثر دانشجویان با پایگاه‌های اطلاعاتی و نحوه جستجو آشنا نبودند و این یکی از مصادیق سواد اطلاعاتی می‌باشد، بیشترین مشکل دانشجویان در رفتارشان، عدم آشنایی با سواد اطلاعاتی بود. و همچنین با توجه به اینکه وقت زیادی را صرف جستجوی منابع مورد نظر خود می‌نمایند و گاه‌ها به منابع دلخواه نیز نمی‌رسند، نتایج نشان داد که میزان مهارت دانشجویان تحصیلات تکمیلی در جستجو از پایگاه‌های اطلاعاتی وضعیت مطلوبی ندارد. لذا برگزاری کلاس‌های آموزشی و اطلاع‌رسانی و به طور کلی سواد اطلاعاتی برای آنان پیشنهاد می‌شود. یافته‌های این پژوهش نشان داد که دانشجویان تحصیلات تکمیلی نه تنها مهارت‌های لازم را در استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی ندارند؛ بلکه با این پایگاه‌ها آشنایی کمی دارند؛ که این امر ناکارآمدی آنها در اطلاع‌جویی و ضعف سواد اطلاعاتی آنها را نشان می‌دهد. از این رو، موانع موجود در راه آشنایی و استفاده از پایگاه‌ها و مهارت آموزی برای جستجوی هدفمند ضرورت دارد.

از اجزای اصلی مهارت اطلاع‌جویی سواد اطلاعاتی می‌باشد و از آنجا که مراجعه به منابع اطلاعاتی در کلیه مراحل تحقیق اجتناب ناپذیر است، بنابراین آموزش روش‌های تحقیق به موازات آموزش مهارت‌های اطلاع‌جویی و به تبع آن توسعه سواد اطلاعاتی ضرورت دارد.

یکی دیگر از پیشنهاداتی که می‌توان ارائه داد، با توجه به نتایج بدست آمده از تحلیل مضامین، که دانشجویان بیشترین زمان را برای صرف جستجو انجام می‌دادند، انتخاب کلید واژگان روشن و دقیق به عنوان کلیدواژگان نمایه در پایگاه‌های اطلاعاتی جهت کاهش اتلاف وقت کاربران می‌باشد.

منابع

منابع فارسی

پشوتنی‌زاده، میترا؛ منصوری، علی (۱۳۸۷). حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی در قرن بیست و یکم. فصلنامه کتاب، شماره ۵۷، صص: ۱۳۷-۱۵۶.
درزی، صغری (۱۳۹۰). بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه مازندران در استفاده از منابع اطلاعاتی پیوسته. دانش‌شناسی، ۳(۱۲)، صص: ۲۵-۱۷.

عابدی، مهناز، اشرفی‌ریزی، حسن، زارع فراشبندی، فیروزه، نوری، رسول، حسن زاده، اکبر (۱۳۹۳). مقایسه رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه علوم پزشکی اصفهان و دانشگاه اصفهان در تدوین پایان‌نامه. مدیریت اطلاعات سلامت، ۱۱(۵)، صص: ۵۹۳-۶۰۶.

عابدی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمد سعید؛ فقیهی، ابوالحسن؛ شیخ زاده، محمد (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. اندیشه مدیریت راهبردی، ۵(۲)، صص: ۱۵۱-۱۹۸.

قاسمی، علی حسین؛ سنگری، محمود (۱۳۹۲). بررسی رابطه بین سبک‌های تفکر و رفتار اطلاع‌جویی در بین دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده‌های علوم پایه و ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد. پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۳(۱)، ۱۹۰-۱۶۷.

کوشا، کیوان (۱۳۸۱). ابزارهای کاوش در اینترنت، اصول، مهارت‌ها و امکانات جستجو در وب. تهران: کتابدار

نارمنجی، مهدی، نوکاریزی، محسن (۱۳۸۹). بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های بیرجند و فردوسی براساس الگوی فراگرد جستجوی اطلاعات کولثا. پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، ۲۶(۱)، صص: ۱۴۵-۱۶۶.

هویدا، علی‌رضا (۱۳۸۷). کاربرد آمار در پژوهش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی با استفاده از نرم‌افزار SPSS. تهران، کتابدار، صص: ۲۳۵-۲۳۶.

منابع لاتین

Heinstrom, Jannica. (2000). "The impact of personality and approaches to learning on information behaviour." *Information Research*, 5(3) Available at: <http://informationr.net/ir/5-3/paper78.html>.

ضمیمه. پرسش‌های مربوط به پرسش‌نامه رفتار اطلاع‌جویی					
۱	۲	۳	۴	۵	۱. انتشار اطلاعات در قالب کتاب یا مقاله، برای مهم تلقی شدن آن‌ها کافی است.
۱	۲	۳	۴	۵	۲. با دیدی انتقادی به اطلاعات بازیابی شده می‌نگرم و به راحتی به آنها اطمینان نمی‌کنم.
۱	۲	۳	۴	۵	۳. در تشخیص ربط اطلاعات بازیابی شده در اینترنت مشکل دارم.
۱	۲	۳	۴	۵	۴. دوست دارم به اطلاعاتی دست یابم که مربوط به حوزه پژوهشی ام باشد.
۱	۲	۳	۴	۵	۵. همیشه در یافتن اطلاعات مرتبط با پژوهشم موفقم.
۱	۲	۳	۴	۵	۶. ابتدا اطلاعات مورد نظرم را شناسایی و سپس مناسب‌ترین آنها را انتخاب می‌کنم.
۱	۲	۳	۴	۵	۷. برای تعیین میزان ربط اطلاعات بازیابی شده با نیاز اطلاعاتی خود، اطلاعات درست را تحلیل می‌کنم.
۱	۲	۳	۴	۵	۸. درباره پذیرش یا رد اطلاعاتی که با آنها روبرو می‌شوم تأمل می‌کنم.
۱	۲	۳	۴	۵	۹. در جستجوی اطلاعات به درستی آنها اهمیت می‌دهم.
۱	۲	۳	۴	۵	۱۰. بیش‌تر دوست دارم مطالبی را بازیابی کنم که با دانش قبلی ام مطابقت داشته باشد.
۱	۲	۳	۴	۵	۱۱. دانش قبلی من در تجزیه و تحلیل و ارزیابی ربط اطلاعات بازیابی شده موثر است.
۱	۲	۳	۴	۵	۱۲. فقط جستجوی اطلاعات - و نه ارتباط آن با دانش قبلی - برای من مهم است.
۱	۲	۳	۴	۵	۱۳. به هنگام جستجو، چندان به موضوعاتی که قبلاً بدانها علاقه داشته‌ام توجه نمی‌کنم.
۱	۲	۳	۴	۵	۱۴. به موضوعات جدید توجه خاصی نشان می‌دهم.
۱	۲	۳	۴	۵	۱۵. بیشتر به اطلاعاتی علاقه دارم که یک ایده جدید را ارائه کرده باشند.
۱	۲	۳	۴	۵	۱۶. بیشتر به دنبال اطلاعاتی هستم که تازه منتشر شده باشد. (روزآمدی منابع اینترنتی)
۱	۲	۳	۴	۵	۱۷. معمولاً وقت کافی برای جستجوی اطلاعات ندارم.
۱	۲	۳	۴	۵	۱۸. اگر در جستجوی خود با کمبود زمان مواجه شوم، دست از جستجو برمی‌دارم.
۱	۲	۳	۴	۵	۱۹. برای جستجوی اطلاعات زمان زیادی صرف می‌کنم.
۱	۲	۳	۴	۵	۲۰. قادر به یافتن اطلاعات مرتبط در زمانی کوتاه هستم.
۱	۲	۳	۴	۵	۲۱. دوست دارم در نخستین تلاشم به اطلاعات مورد نظرم دست یابم و اگر چنین نشود دست از جستجو برمی‌دارم.
۱	۲	۳	۴	۵	۲۲. به پیوندهای ارجاعی (فرامتنی) برای دستیابی به اطلاعات بیشتر توجه می‌کنم.
۱	۲	۳	۴	۵	۲۳. حاضرم برای دسترسی به اطلاعات مورد نیازم هزینه مالی بپردازم.

An Investigation of Information Seeking Behavior of Graduate Students of Kharazmi University in Writing Dissertation

Yazdan Mansourian, Associate Professor of Kharazmi University

Mahmoud Sangary, PhD Student of LIS, Kharazmi University (*Corresponding author*),

msangary@gmail.com

Abstract

Background and Aim: These days, Internet and online databases play a significant role in peoples' information-seeking behavior, especially for postgraduate students. The kind of behavior seen on the part of those students who get help from online databases to write their theses might be completely different from those who search library sources to get the needed information. This study investigates the information-seeking behavior of postgraduate students of Kharazmi University who are writing their theses.

Method: This study used both qualitative and quantitative methods of data collection. Quantitative data were gathered using an information-seeking behavior questionnaire, which was then, analyzed using statistical analysis (T-Test and Friedman-Test). Content analysis and semi-structured interviews were used to analyze qualitative data. The participants were 100 students including 50 male and 50 female students.

Results: Results of analyzing the T-Test for male and female groups showed that there is not any significant difference of girls' and boys' information-seeking behavior. Results of analyzing the Friedman-Test however showed difference in average ratings of information-seeking behavior dimensions. With regard to results obtained from this analysis: pre-existing knowledge confirmation, relevancy judgments, bringing up new thoughts, time and effort for searching information contain maximum to minimum rates in a respective manner. Results of the qualitative data also showed that: most of the students' problems lie in: seeking for and using the collaborative behavior and collaborative searching, difficulty in finding the related information, language limitations, diversity of goals, limitations the forms of the sources, unfamiliarity with the specific sources, lack of information literacy, and spending so much time to search.

Conclusion: Findings obtained in this study showed that postgraduate students do not have the skills and knowledge needed for using online data. This also indicates their deficiency and lack of information seeking and information literacy skills. So, recognizing the obstacles on the way of knowing and using these online databases and training students for purposeful searching seem to be essential.

Keywords: Information Seeking Behavior, Kharazmi University, Graduate Student.